

mi lesz az emberiség „félelemmel bekerített reményéből”? — hiú ábránd vagy megvalósulás. „Akármilyen lesz holnap velem, / valahányszor béke, háború: / a vége: ritmus rend zene.” Költészete újabb a ritmus, rend, zene hármasságából fakad, de humusza maga az élet: „eleven örömök, bajok”, „kardok és ölek”, „szövevények és árulások”. Ez az előbb említett hármasság a harmónia utáni vágy is egyben (csak a megfogalmazása merőben új, mert szemlélete is az); igaz, kicsit mindenáron való, s a törekvés útja nem mindig világos és követhető. De intellektuális lírája a világ materialista szemléletének jegyében fogant. Ez a líra nem reagál közvetlenül dolgainkra és a világ folyására, de a költő a kezét folyvást az élet, a mi életünk útjára tartja. Költészete emiatt nem „légius” és „elvont”, ezért tartom közéleti lírának az övét, ha optimizmusa nem is táplálkozik abból a talajból, ahonnan politikusabb közéleti líránk. Hitvallását többször megfogalmazza: „Ha másokkal fölétem, / akkor lesz élő életem.” (*Villanások*) vagy: „Csonkulni másokért, az az igazi épség.” (*Lámpás*) Ha az olvasó nem érzi elég konkrétan a példákat a közösségi magatartásra, akkor arra utalunk, hogy ez a költőtípus hajlama miatt inkább a „lét állandó végleteinek keresztútjában alkot”, mint az empiria közvetlen vonzásában, nála az érzelem, a tapasztalás, a vers primér élménye mindig az értelem kontrollja alá kerül. A költő háttérben marad, s ezért várja el, hogy költészetét is józan, racionális alapon ítéljék meg: „Ne maradjon belőlem semmi több, / csak amit élő érdeke szerint / táplálékként őriz meg az utókor.” (*Verseim sorsa*) A költő halhatatlanságának vágya helyébe a versek társadalom- és életformáló szerepe kerül: a „nem a pacsirta fontos, csak a dal” Juhász Gyula vallotta elve. Mindezek a sorok bizonyítják, hogy Csorba küzdelme az elmúlás kegyetlen törvényével nem jelent pesszimizmust. Verseibe foglalt bánata, szomorúsága és lemondása az emberiség „félelemmel bekerített reményé”-nek és az élő természet rendjének versbe kínlódtott megfogalmazása. Megjön az árnyékot árasztó versekre a napfény is (*Philémon és Baukisz*), s a pillanat megragadása sem a fáradság, inkább az erő jele (*Igénytelen Fauszt*), nem úgy, mint majd két évtizeddel előbb írt *Május* c. versében („...hiszen csak múló emberszívben él / tovább a kagyló-héjú pillanat.”).

Csorba Győző költői nyelve mentes a nyelvi bravúroktól, de éppen így tökéletes. Nem illenek ehhez a zárt logikájú költészethez a nyelvi virtuóz, a sziporkázó fordulat. A szavak zenéjét a gondolat ritmusa szabja-módosítja. Hadd idézzük ide Verlaïne ars poeticáját, melyben a költőtől „mindenekelőtt zenét” kér. Csorba verseit a szavak zenéje mellett, mely mindig a metrikai hangszerelés zenéje, inkább a szavak mögötti gondolatok ritmuszenéje jellemzi, az intellektus halálosan komoly játéka. Költészete a szavak mértani világa is, a geometriai renddé fegyverezett káosz.

Csorba Győző humanista élet- és költői programja sokat magába foglal a szocializmus humánuszimányéból és gyakorlatából, de újabb szintézislehetőséget akkor várhatunk az elkövetkező évek, évtizedek Csorba-lírájában, ha nem csupán életünket szembesíti kivívott költői eszményeivel, hanem kivívott költői eszményvilágát is gyakrabban szembesíti a szocializmus eszményvilágával, s mind tisztában megvalósuló gyakorlatával. (*Magvető Könyvkiadó, 1970.*)

STENCZER FERENC

VARÁZSOLÁS ÉS ELLENVARÁZSLAT

Csak a már sokak által fölismeret örvendetes változás ismételtetése: sorozatban jelennek meg a huszonéves költők első kötetei. Mintha könyvkiadásunk hetteente igyekezne törleszteni régi adósságát, ráébredvén arra, hogy a legfiatalabbak is túl vannak a Petőfi Sándor-i életkoron, s hogy nem kockáztat semmit: teljes fegyverzetben állnak elő mostanság a versírók. Alig-alig akad olyan, aki kiforrat-

lan első könyvével mérhetné le súlyát vagy könnyűségét. Előny s hátrány egyben ez: előny, mert alkik megmérhetnek, így nem találatnak könnyűnek, hátrány, mert éppen a kiforrottság látszatának megőrzéséért kell elvetniük a másfajta út lehetőségét. S mindezt legfeljebb évek múltán, a második kötetek megjelenésekor mérhetjük majd le.

Még így is — vagy éppen ezért — végtelenen sokszínű ez a fiatal költészet. Szepesti Attilától Petri Györgyig, Takács Zsuzsától Várkonyi Anikóig — a hagyományos versépítkezéstől a kihagyásos technikáig, a balladától a rácsversig. A varázsolástól az antivarázslatig. De a verstechnikai útkeresés is, a valóság költői átélésének régi-új próbáltatásai is ugyanarra az eredőre vezethetők vissza: ez a fiatal nemzedék — az életkorral azonnal megmagyarázható tapasztalatokból kiindulva — elutasítja a valóság költői trivializálását, még akkor is, ha tudván tudja: zsákkutának bizonyulhat kísérlete.

Úgy is meg lehet fogalmazni, hogy míg a nemzedék egyes képviselői a való világ varázsaiból mítoszt akarnak építeni, más költői mindenfajta varázstól meg akarják fosztani: de mindahányan görcsösen az igazít akarják mondani s nem a valódit. Ugyanannak a hatásnak két — csak látszatra idegen — visszahatásáról van szó, legfeljebb az egyikben a magyar líra nyelvi, technikai hagyományai vannak jelen, a másikban a kísérlet, hogy a modern szabad verset jelenlevővé tegyék. S végeredményben: a szimbolista formanyelvet éppúgy lehet tolvajnyelvvé degradálni — vagy magas költészetté emelni —, mint ahogy a szabad versét. Székely Magda az Élet és Irodalom március 20-i számában éppen az utóbbinak lehetőségeiről ír megszívlelendő sorokat egy fiatal költőnő első kötetének ürügyén, kinek neve

TAKÁCS ZSUZSA.

A Szépirodalmi Kiadónál az elmúlt év végén megjelent *Némajáték* című kötet szerzőjét két antológiából is ismerheti az olvasó: jelen volt verseivel az Első éneken és a Költők egymás közt-ben. A *Némajáték*-ban azonban egészen: verseinek sajátos rendszerében. Lírája látszatra a mozdulatlanlanságé, az érkezés és indulás közötti holt idő: a mindig-jelené. Amikor mindez jövő időbe tevődik át, véglegessé válik: „Egyszer majd nem fogok / elhagyni egy helyet. / Betöltöm. Nem leszek / és az se lesz.”

Érzései a lélek üvegén oly tétovázva peregnek le, mint önnön létükért makacsul magukba kapaszkodó vízcseppek: lassan s mégis súlyosan. A biztos múlandóság tudatában, a vonzási törvények ismeretében. Nem véletlen, hogy többször is előforduló képzet verseiben a „vonszolod magad”. A *Túl*-ban így: „Vonszolod / a porban súlyos súlyos oszlopot / ledöntöd feltámasztod magad.” A *Depresszió*-ban meg így: „Vonszolhatod rossz madzagon magad, / mint játékautót, kiskutyát gyerek, / míg megfeszül a szál és elszakad.” Az ilyen s hasonló sorokban megfogalmazott filozófiája, amely — ledöntöd-feltámasztod, húzod-elszakad, érkezés-indulás, „Este van-hajnalod” — dialektikájában ragadja meg a világot, lényegét tekintve József Attiláéval mutat rokonságot. Legyen elég az Eszmélet bizonyos sorainak és *A város elhagyása*-nak egy párhuzamát felidézni: „tengernyi a nem-lét, vonalnyi se, mi van.”

Az állandó múlásnak ezt a boldog-boldogtalan átérzését — mert Takács Zsuzsánál nem lehet a kettőt szétválasztani — nem csupán a történetekben lehet megragadni, hanem a jelzőkben, határozókban is, amelyek azzal is némábbá teszik ezt a dísztelenségével szinte hivalkodó költészetet, hogy létükben hordják nemlétüket: nyomtalan, hangtalan, védtelen, kontúrtales, mondhatatlan.

Az emberi és költői létnek, megmaradásnak sok lehetősége közül a *Némajáték* költője azt választotta, hogy megérti a világot, elfogadja az elfogadhatatlant. A felületes szemlélő úgy találhatja, hogy ezért szomorú ez a költészet, aki azonban úgy mélyed bele ebbe a kötetnyi világba, mint Takács Zsuzsa a világnyi világba, rájön

arra, hogy egyszerűen: bölcs líra ez. Az *Addig*-ban így jelöli ki a maga helyét a költő: „csak így lehet: / négyzögnyi térben állnom, talpig védtelen / és jelen, jelen.”

Rosszul értelmezett szemérmességből lehetne csak elfedni azt a tényt, hogy a kötet szerzője — nő. S már csak azért is indokolatlan lenne, mert a kötet záróverse — sajátos ballada a szülésről — megszenvedetten hiteles rajza egy olyan küzdelem összegezésének, amely egy asszony emberi szuverenitásának védelmében folyik: „Mert senkié és semmié vagyok.” A *Július, halálom, születésed* nem hiába egy versnyi zárócíklusa a kötetnek. Ahogy Székely Magda írja: „... a gyermek születése utáni idő minőségében megváltozik... A mulandóság ritmusa megtörik. Átvált a lét lélegzetvételére.”

A mozdulat zászlóját lengeti a Némajáték költője. S tán nem is véletlenül felel rá egy aforisztikusan rövid versében

PARDI ANNA.

A *Fejlődés*-ben így medítál: „mondom mert van hangom / de ha néma lennék / szám mozdulatával / elmondanám / a hangot is.” A Szépirodalmi Könyvkiadónál ez évben megjelent kötete már címével is mintegy lemond a szó mindenhatóságáról: *Távirat mindenkinek*. Egyik cikluscíme egyenesen ezt hirdeti: *Morzejelek*. Míg azonban Takács Zsuzsánál valóban mély tartalmi s formai egység igazolja a költészet némajátékát, úgy tűnik, Pardinál a koncepcióhoz még nem igazodnak a versek, egyelőre csak a szándékot lehet föllelni, hogy megteremtse a maga varázssok nélküli világát.

Ezt a kettősséget érzi az ember a *Nagyapa szekere* olvasásakor: egyszerre van jelen a mese — „lucernát vitt, óriások levágott zöld szakállát” — és ellentettje — „eseményszámba csak a szél ment” ... stb. De jellemző ez azokra a versekre is, amelyekben a szándékos nyelvi banalitások (*Himnusz jövő időben, Egy férfi és egy nő*) keverednek a megélt költői gondolattal. Az utóbbi versciklus és egyben a kötet záró versszakának felszabadult sugárzása sem mentes ettől a nehezen elfogadható szimbiózistól: „A szerelem árvizében átázik a csont a bőr a haj a jellem / de visszavonulnak a vizek a nap süt mi is sugárzunk” ... majd geometriai nyelven: „*adva van* a nap és a vizek emléke / *adva van* egy folyó amely előntet / ha közelébe érünk / ha a medrébe merészkedünk.”

Pardi Anna nem kevesebbet akar, mint Az Asszonyi Ember lenni, mint átfigni a világot egyszerű banalitásaiban és banális nagyszerűségeiben. Talán még nem is volt verseskötet, amelyben ennyire zsúfoltan ingerkedtek volna az olvasóval a költészet számára eddig elfogadhatatlan szavak, szókapcsolatok. „Mint munkanapokon a lejárt számlákat / kiiktatom az anyagi valóságot” írja *A baltikum*-ban, „mint őskori képességek a modern életben” az *Egy férfi és egy nő*-ben, „magas fokú ismétlés s lassú beérés” — az ifjúságról. A költészetéről pedig: „egy szál rózsza tolvajkulcsával / próbálom kinyitni a bezárt ajtót.”

S hogy ezt a kötet egészével nem sikerül elfogadtatnia, annak két oka van. Az egyik egészen egyszerű: túl sok a vers — legalább kétezer sor lehet —, s így az az egységesnek tűnő líra, amely a Költők egymás közt-ben jellemezte Pardit, az első kötetben megkérdőjelezhető, még akkor is, ha nagyon sok szép új verssel gazdagodik olvasója. A másik: — amiről az *Alkalmazkodás* vall: „én is mint az akrobaták / csont nélkül hajlok tekeredem / feltételekből állóhelyzetekbe / de ha megütöm magam / bennem / a letagadott csont fáj” — hogy még tévovázik az önmegvalósítás két lehetősége között: vonzza a groteszk világa, de legalább annyira a másik, a romantikus lehetőségeket kínáló véglet. A lényeges szavaké, amelyeket (*Szavak*) csak néha mer kimondani, amelyek egyre fogynak, kopnak.

Veszélyes ez az akrobatamutatvány, megzavarhatja: a költőt. A *Szüleim* című versben ezért bántó egy szép sor után a képzavar: az előbbi — „már sár borított lobogók helyett” — az utóbbi — „s a szádból anyaföld helyett vád nőtt árván” —,

Az időről szólóban „én bűnhődöm a vádlottal szemben”, „visszaél velem a nyár könnyű emléke” — a Kődös idő-ben.

De ha azokat a valódi költői bűvöletben fogant mondatokat állítja szembe ezekkel az olvasó, amelyek ugyanúgy jellemzik a *Szülőföldemen*, az *Iffúság*, a *Gyermekkor* vagy akár a *Szavak* című verseket, akkor biztos lehet abban, hogy megvalósul majd az az öntörvényű líra, amelyet a kötet borítójának Pardi Annát jellemző szövege ígér.

VÁRKONYI ANIKÓ,

akinek első verseskötetét nemrégiben jelentette meg a Magvető Kiadó, egységesebb, kiforrottabb költőként jutott térhez. A *griff halála* egyben felelet is arra, hogy lehet-e még varázsolni, visszanyúlni a költészet ősiségéhez úgy, hogy vallo-más legyen az a jelen világról. Várkonyi Anikó Orpheusz útját járva teremt mítoszt a lelkünkből mélyre rejtett babonákból, népdalokból, mesékből.

Ez a világa. „Az álombéli sziklafalból / már alig-alig mozdulok, / s tövisként égnek homlokomon / a hideg és fényes csillagok.” A másik két kötet szerzőjétől emberi alapállásban is elkülönül: ha Takács Zsuzsa az egyfájdalmú Embert, Pardi Anna az Asszonyi Embert — Várkonyi Anikó az Emberi Asszonyt emeli példává: „Engem asszony szült / Nem bújok csörömpös / férfi-göggbe / Bokortépő szoknyában / pallóna lépek.”

Bármilyen távol is esik Takács és Várkonyi költészete, világszemléletükben felfedezhető valami hasonlóság. „Kínjaid csomóba kötheted” — írja az előbbi —, „Keszkenőmön a bogok / Olyan jajokból kötöttem / Hogy kin volna kibontanod” — így az utóbbi. Oldásnak-kötésnek ez a mozdulata jelkép mindkettőjüknél: az ember, az egyéniség, a világ, a tudás bomlásának és újrateremtődésének képe.

De maradjunk Várkonyinál: „az oldott tudás bogjai” bomlanak szívére, „tenger bomlik a szürkületből.”, „fonálra bontod magad”, „kibontottad a zubogók / s bojtorjánok bogjait.”, „Bojtorján bánatot cipelsz / Gubancolt életed” — vádolja önmagát. Ennek szintézise a *Február* című vers, amely a vállalt sors igazságát *bontja* ki ebből a balladás világból: „Idő ágán — ne félj — sorsod is megterem / a rend megért majd téged is / lombja épül majd véled is.”

A kötet azt is tükrözi — szerzőjének vallomása is —, hogy a költői miniatúrák, néhány soros balladák avatott kezű költője előbb-utóbb válaszút elé kerül. Meg kell próbálkoznia a nagyobb lélegzetű versekkel, egyelőre úgy, hogy több balladából rakja össze őket (*A griff halála*, *Töredelmes ág*). Valószínű, hogy erről vall így: „A griff halála első orfikus utamról híradás. A második utat néhány vers — és életlépték jelzi még csak.” Az első kötet nyelvi, képi gazdagsága, megéltége megerősíthet azonban bennünket abban, hogy az életlépték költői léptékké válik hamarost.

„Asszony volnál verset író / hová futnál töredelmes /” — vallja Várkonyi, és a Szécsi Margit által hasonlóan megfogalmazott költői-asszonyi sors háromféle, de egyfajta igaza is közel sodorta egymáshoz ezt a három verseskötet. S még egy költői igazság, az, hogy mindenért meg kell küzdeni, még azért a formanyelvért is, amelyért mostanában kevesen tülekednek. Lehetne hatásokat sorolni, de úgy vélem, azok is csak azt bizonyítanák, hogy fiatal költészetünk értékes hulláma a magyar költészet egész folyamának. Olvasót s megértést érdemel.

VERESS MIKLÓS